

En Çok Okunan Haberler

- KPSS soruşturmasında yeni gelişme
- Müdat Gezen kötü haberi duyurdu
- 'Birileri açığı çıkması için çırpınıyoruz...'
- Bakan Yanık'tan Suriyeliler açıklaması
- 'Promosyon' tartışmasında yeni adım

Bılsay Kuruç

Son Yazısı / Tüm Yazıları

Ekonomi sınavında ekonomi dersi öğrenilir mi?

12 Temmuz 2022 Salı

Son yazıda pergelî 100 yıllık açmıştık. Şimdi 40 yıla indirelim. Türkiye'ye ve bugüne gelim. Çünkü dersimiz enflasyon. Biliyoruz, hikâye 1980'de başladı. Yeni bir rejim ve onun ekonomisi (ya da yeni bir ekonomi ve onun rejimi) isteniyor. "Müjde"nin işaret fişeği 1979 Mayıs'ında, ekonomi adımı sonraki ocakta, siyaset ayağı da eylülde geldi. İşçi sınıfının, gençliğin, meslek kuruluşlarının ve siyasetin üzerinden silindirle geçildi. Sermaye rahatladı. Toprak nadaslanmıştı. 1983 sonunda Özal geldi. IMF'nin ve Dünya Bankası'nın metnem adanmadı. Partisini önce ekonomide takdim etmek zorundaydı. Dünya sermayesiyle eklenilen bir kapitalist model istiyordu. Ama üretimle kaynak yaratmak Türkiye sermayesinin boyunu aşıyordu. İÇ borçlanma ve bütçe dışı fonlar yoluyla para bastı. Enflasyon 1988'de yüzde 75'i vurdu. "Halkı enflasyona ezdirmeyeceğiz!" dedi.

ABI YARIN DOLAR KAÇ OLACAK?

Yeni ekonominin ilk ve kalıcı sorusu budur. Yüzde 75'lik enflasyonla sermaye yeni rejime ilk adımı attı. İşçilerde henüz sınıf belleği vardı. Enflasyonda vücut bulan "sınıfsal ekonomi" dersini çalıştılar. Direnip (Zonguldak yürüyüşü ile) haklarını korudular. Bu, o günden bugüne, özünü kavradıkları son enflasyon oldu. Oradan 1990'ların öyküsüne geçildi. Her şeyine, kahramanlar birirmeyelim.

Yeni ideoloji ile kamu üretimi tasfiye ediliyor, artık kamu tasarrufları açıkları kapatmaya yetmiyor. Açıklar büyüyor, devlet tikanıyor. Üretimle tasarruf yaratmazsanız önce Hazine borçlanacak. Dış borçlanmaya tarihi geçiş yapılacak. 1990'a girerken sermaye (dolar) giriş-çıkışları serbestleşecek. Bu "kolaylık"la önce devlet, sonra sermaye dolarla borçlanmaya başlayacak, vatandaş da onunla tanışacak. "Doları kaçtan aldın?" günlük muhabbet olacak.

Dış borcu getirmek aracılık işidir. Finans piyasaları böylece nur topu gibi doğuyor ve ekonominin ağırlık merkezine yerleşiyor. Yeni bir şey, "faiz-döviz kardeşliği" geliyor. Bunun ayarı Türkiye gibi, gerekli kaynağı kendi yaratamayan bir ekonomide zordur. Henüz "mutlaka öder!" muamelesi görmeyen Türkiye dolar üzerinden net (kemiksiz) yüzde 25'e varan faizlerle borçlanacaktır. Bankacılık cazip meslek oluyor. "Uçuk" faizli borçlanma bankacılığı ihya ediyor. Ciddi üretim iddiasında olmayan sermaye de kendine dış borçla kaynak bulmaya alışıyor. 1994 krizi böyle geldi. Dünya piyasası faiz pazarlığında Hazine önerisini beğenmeyince ekonomi tıkanıverdi. Dolar uçtu. Faizler bunu durdurmak için daha yüksekte uçtu ve tüm fiyatlar hızlanıp koşmaya başladı. Enflasyon yüzde 100'e tırmandı. "5 Nisan kararları mecburiyeti" doğdu. Ve yeni "şeyler" başladı. Enflasyon yüksek bir "plato"ya yerleşti: Önce yüzde 60'lık, sonra yüzde 80'lik düzeylere oturdu! Sermaye hem artık dış borçla kolayca kredileniyor, hem de "garantili" yüksek enflasyonla kârlarını artırıyor. Bir adım sonrası dünya sermayesine tam eklenebilmektir. Gerçek kapitalizme ve yeni rejime gidebilmektir. O adım 2000'in dönemecinde gelecek. Peki, işçi sınıfı? 1990'ların ekonomi sınavı ona ağır gelmiştir. Soruları pek anlayamıyor. O yılların koalisyon yönetimleri kendisine "Halkı enflasyona ezdirmeyeceğiz!" diyorlar.

'ŞOK' KARNINDADIR

Bankacılık yüzde 80'lik enflasyon "plato"sunda dünyadan borcu alıp içeriye yüksek faizle servis yapıp "geçinip giderken" IMF, "Artık vakti geldi, döviz kurunu tutmayın, serbest bırakın, yoksa karışmam!" dedi. Bankalar kârlı aracılık işini "açık pozisyon"la yapıyorlardı. ("Şu anda ödeyemem, sonra çaresine bakarız" pozisyonu) Döviz kuru/faiz ayarı tutturulamadı, dolar fırladı. Bankacılık karayel fırtınasına yakalandı. Kısa sürede otuzdan fazla banka yok oluverdi. 1999 Depremi'nden sonra ekonomide de deprem oldu. Hasar büyük işsizlikle yayıldı. "Şok" ekonominin karnına yerleşmişti. Model böyle.

IMF'nin "Vakti geldi!" dediği "yeni Türkiye"ye geçiş için 2001'de ekonomi yüzde 10 mertebesinde küçüldü. Buna "ağır deflasyon" derler. Toplum takatsiz kalır. Deflasyonu çalışanlar öder. Fiyatları ve gelirleri iyice söndürür, doları "dalgalanma"ya bırakır paranın değerini düşürürsen, yani önce "ucuzlatırsan" dolar gelmeye başlar. Hem de ne zaman? Amerika'nın dünyaya kesintisiz (tarihi) dolar sağanağı yağdırmaya başladığı 2000'lerin ilk yıllarında.

Yeni rejim "mutlaka öder!"le kuruldu. Bunun için bir "güvenilir imza" sahibi lazımdı. Kemal Derviş'i gönderdiler. "Güçlü ekonomiyi geçiş programı" ilan edildi. Gerçek başlık "Borçlu ekonomiyi geçiş" idi. "Dolar gelirse güçlenirsin!" esastı. Beş yıl için IMF ve Dünya Bankası 50 milyar doların üzerinde destek verdi. Eskiğin tasfiyesiyle başlayacaktı. 1990'ların enflasyon heybesinden gelen 2001 "şok"ta bankaların yanı sıra eski siyasetçileri de tasfiye etti. Toprakları daha "nadas"lanmıştı. Yepyeni siyasetçiler gelip yeni rejimi yapacaklardı. Sermaye de bunu bekliyordu. Hayal kırıklığı olmadı. Son yirmi yılı "yepyeniler" ile yaşadık.

Tarihi dolar sağanağı ile ekonomi bir "tahterevalli"ye oturdu. Dolar girişiyle enflasyon önce yüzde 18'e (2003), sonra yüzde 7'ye (2005) düştü. Büyüme (kârlar, diye de okuyabiliriz) aynı yıllarda yüzde 7.5'e yerleşti (Değerli, güvenilir araştırmacı Zafer Yükseler). Sermayenin de tarihi borçlanma ("sörf"ü başladı. Dış borç ve iç krediler. İkisi de artacak. 2002'de GSYİH'nin yüzde 26'sı olan şirket borçları hep artarak 2021 sonunda yüzde 78'e tırmanacak. 2003'ten başlayıp "kazanmadığımız dolarlar" ile bir "Lale devri" yaşayacağız. Bankalar hepimizi "borçlanma hakkı" verecekler. İster daire alalım, ister ithal otomobil ister bilgisayar ve TV vs. İster borçlanıp özel okullarda çocuk okutalım, ister tatile Avrupa'ya gidelim. İthalatla her şey bollaşıverdi. Daha önce böylesi olmamıştı. Kapitalizmin bu tarihi ikramı "yepyeni" siyasetçilere vatandaş nezdinde büyük kredi kazandırdı ve artık vatandaşın oyu "uzun vadeli siyasal kredi" olarak "ona" bağlandı. 1960 ile 1980 arasında 20 yıllık dönem bir "razı olmayan insan" tipini şekillendirmiş, toplumsallaştırmıştı. 2000'lerin bu tarihi "yapay bolluk" dünyası ise borçlanarak daha önce hayal etmediği bin bir şeye kavuştu, borçlandırma "razı olan insan" tipini şekillendirdi, ekleneni. "Razı olan insan"ı borçlandırma sermaye sınıfı ise eski katmanlara yerleştirdi. Yeni katmanlarıyla çoğaldı. Son 20 yılda hem yeni bir sermaye sınıfına hem de siyasetin "razı olan insan" tabanına sahip olduk. Ekonomi ve siyaset bütünlüştü. "Geçmiş bırakalım, günün ve geleceğin sahipliğini ne geçirdik!" söylemiyle konuşulur oldu. Birtakım sıkıntılar olabilir, geçicidir, "filanca" değişirse her şey değişir diye konuşma alışkanlığı siyasetin ve ekonominin uzmanlarına yerleşti.

'BİR CİSİM YAKLAŞIYOR'

Hazinecinin hası geçmişî iyi bilir, günün doğru değerlendirdir, geleceği sezer. Öyle biri, Hakan Özyıldız 2018'in yaz aylarına doğru bir panelde, 1970'lerde seyrettiğimiz Uzay Yolu dizisinden bir "replik"le söze başladı: Mr. Spock uzayı gözleyip Kaptan Kirk'e diyor ki: "Kaptan, tanımlanamayan bir cisim yaklaşıyor!" Evet, ekonomide tanımlanamayan cisim yaklaştı ve 2018 yazında TL'sini vurdu. Dolar fırladı. Cisim uzaydan geliyordu. Ekonominin karnında yaktı.

Yönetim bunu beklemiyordu. Çünkü, 2008'de dünya kapitalizminin "Büyük Çöküş"ünden sonra, merkezin sahibi Amerika Fed'in kanalıyla dünyayı zenim dolara boğmuştu. Dünyada "parçalar"ın kopmasını önlemek için kuvvetli zamm lazımdı. Yani, daha çok ve ucuz dolar. "Risklerimizi büyütmesi" Türkiye kapitalizmi 2010'dan sonra bu "bedava dolar" rüzgârı ile yeniden yelken şişirdi. 2002-06'ya dönüştü hayal ediyordu. Ekonomide tarih tekrârü etmez. Tam tersi oldu. "Tahterevalli" yön değiştiriyordu. Modelin yapısındaki kırılmalıklar artık gün yüzüne çıkıyordu. Dünya sermayesi bunlara "risklerin büyümesi" olarak bakar. Dolar musluğunu buna göre açıp kapatır. 2018'in yaz aylarında da böyle oldu ve ondan sonra ekonomi toparlanamadı. Ekonominin yumuşak karnına (plastik cerrahi ile!) yerleştirilmiş olan "ikizler", döviz kuru/faiz sorunlarını yaratmaya başladı. "Cisim" iyice yaklaştı. Döviz (dolar) kurunu tutmak için yapılan açık ve örtülü işlemler fren olamadı ama TCMB'nin rezervlerini tüketti. Banka, rezerv tutabilmek için kısa vadeli borçlanmaktan ("swap"tan) başka çare bulamadı. Para politikası inandırıcılığı yitirdi. "Tahterevalli" başka çare biraz daha yattı. 2020'ye bındırcıldı.

Sona gelelim. 2020 ile başlayan özel "Covid konjonktürü", başta döviz, çeşitli darlıklarla belirsizliği, kırılmalıkları artırdı. İşin başka taraflarına girmeyelim. Şu delik çekicidir. Model, kırılmadaki "şok"tan sakınmak için enflasyonla yonelmıştır. Sermayenin itirazı yoktur. Enflasyonla kârları artmakta, hatta olağanüstü artmaktadır. Ve enflasyon yükseldikçe borçlarını da "reel" olarak hafifletmektedir. Daha ne olabilir? Ücretlerin baskısı söz konusu değildir.

Ancak enflasyon ilerledikçe bir tehlike yaratıyor: Dolara kaçış! Çaresi? Reel kaynak yaratamayan ekonomide, bu durumlarda "mucitler" ortaya çıkar. 2021'in sonlarında göründüler. Görevleri dolara kaçışa fren olacaktı "icatlar". İki "kur"ın sonlarına mevduat" oldu. Önu (daha önce de denenen "mucitler") gelire endeksli senet" izledi. Şirketlerin dövizinden (TCMB'ye) altı aylık ödünç almak ise dolar gereksiniminin büyüdüğünü gösteren son "icat" oluyor. Diyelim ki her ekonomide sıkışıklık halinde "icatlar"a başvurmak zorunlu olabilir. Ama işin ciddi, farklı boyutu var.

O boyut enflasyonda yatıyor. Anlamalıyız, 2021 Eylülü'nden sonra, bir enflasyon "kurgusu" var. (Yanılgılar yapılıyor, diye eleştiren meslektaşlarımız kusura bakmasın.) Enflasyon kurgusunu, kimi yazarların ciddiye almadığı Maliye Bakanı berraklıkla, içtenlikle açıkladı: "Enflasyonla büyüme"yi tercih ettik. Yoksa enflasyonu düşürmek için çok sert tedbirler alabilirdik. Bu sistmeden dar gelirli hariç, üretici firmalar, ihracatçılar kalır ediyorlar. Çarklar dönmüyor" dedi. Kutlamak lazım! Bundan daha açık konuşarak hem modelin esasını hem de son aşamadaki kurguyu açıklayan biri oldu mu? Benim uzun uzun yazdıklarımı dört cümlede anlatmış. Bravo! "Çok sert tedbirim" dediği "ağır deflasyon"dur. Şunu söylemiş oluyor: Ya enflasyonla yürüterek sermayeyi hoşnut kılacağız ve destekleriyle, iktidarımızda bir "çatlağa" meydan veremeyeceğiz ya da "istikrar" adına "ağır deflasyon"u boyun eğip enflasyonun faturasını biz fena halde ödeyeceğiz. "Çok sert tedbirler" diye bir faturadır ki bizi dönmek üzere götürür ve sermayeye de şimdi fena çarpar! Gerçek budur. Çünkü bu enflasyon ancak bir "sert iniş"le sonuçlanabilir. (Elbette söylemeyi ihmal etmiyor: "Halkı enflasyona ezdirmeyeceğiz!") Son kırk yılın sınavlarında öğrenmiş olmalıyız.

Küçük bir hatırlatma. 1922-23'te, dünyanın sanayi devî Almanya'nın Ekonomi Bakanı Karl Helfferich'ine savunuyordu. Reichsbank'ın Başkanı Büvenstein da 1923'ün baharında aynı görüşteydi! Hızlanan enflasyonun nasıl bir "geri dönüşü olmayan nehir" gibi aktığını sonuçlarıyla doğrulamak için o Almanya'ya bir daha bakalım! Enflasyon karnında bu dersi taşıyarak hüküm sürüyor.

HALK SAYILARA YETİŞEMEZ

Enflasyonda sayılar kayar, kaybolmaya başlar. Halk sayılarının (fiyatların) kaybolması, yetişemez, tıknafes kalır. Kaybolmaya başlar (ingilizce, koşturdukaça, yetişemez, tıknafes kalır. Kaybolmaya başlar (ingilizce, "windfall" derler) erişir. Halk ve sermaye sayıları birbirinden farklı konuşurlar. Sermaye kendi güvenliği için bir "enflasyon muhasebesi" yapar. Düz insan böyle muhasebe yapamaz. Kendini sayıların kayganlığına, değersizleşmesine bırakır. Direnemaz. Türkiye'de ücretliler dayanışmasına, başkansa farklılık görülüyor mu? Gerçeklerin esasını bilen, gören, yazan Korkut Boratav toplam gelirlerdeki ücret payının son enflasyon senaryosu içinde yüzde 8 daralarda yüzde 32'ye indiğini yazdı (10 Haziran 2022). Her emeklinin buna kârlarına olağanüstü artış olur, dedik. Ücretliler, maaşlılar, emekliler bununla ilgilenmezler. Kendi ücretlerine artış isterler. Hep aynı olur. Sayılar kayıp giderken ücrete zam yapılır, sevinirler. Çünkü "eski sayılar"la göre düşünürler. Kayma sürdükçe "yeni sayılar" da kayar. Nereye kadar? "Çok sert tedbirler zamanı"na kadar. O "zaman" gelince artık sadece sayılar değil, kavramlar, değerler ve umutlar da kaybolmuştur.

Özetle, daha ciddi bakmak gereken bir kayma var. 1980'den sonra her enflasyon ülkeyi siyasette karşıdevrime biraz daha kaydıran bir "sathî mail"e (eğik düzlem) oturdu. Enflasyon-deflasyon "gel - git"î bunu besledi, yerleştirdi. "Nadaslamalar" bu düzlemde oldu. Başa dönelim: "Ekonomi sınavında ekonomi dersi öğrenilir mi?" Enflasyon üzerinde sorduk. Şunu sorarsak işin özüne biraz daha yaklaşıyoruz: Ekonomisi sınavında siyaset dersi öğrenilir mi? Ne dersiniz?

UYGULAMALAR | **GALERİ**

E-Gazete | Gazete Manşetleri | Video Haberler

Cumhuriyet Kitapları | Hava Durumu | Foto Haberler

Reklam

BÖLÜMLER

Astroloji	Bilim ve Teknoloji	Cumhuriyet'in Egesi	Çalışma Yaşamı	Çevre
Dünya	Eğitim	Ekonomi	Cezir	KiTap
Kültür-Sanat	Otomobil	Pazar Yazıları	Piyasalar	Sağlık
Siyaset	Spor	Tiyatro	Türkiye	Yaşam
Yerel Yönetimler				Cizeler
				Konser
				Sinema
				Yazı Dizileri

İlhan Selçuk'un Yazıları

21 Haziran 2010 tarihinde yayırdığımız Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı İlhan Selçuk'un yazılarından seçmeleri okurlarımızla buluşturuyoruz. Bu köpöde aydınlanmanın bilgesi Selçuk'un günümüzde ipik tutan yazılarını bulabileceksiniz.